

Raport
o dyskryminacji
i nietolerancji
ze względu
na orientację
seksualną
w Polsce

www.warszawa.lambda.org.pl | www.kampania.org.pl

RAPORT 2002

Raport
o dyskryminacji
i nietolerancji ze względu
na orientację seksualną
w Polsce

Raport 2002

Raport o dyskryminacji i nietolerancji ze względu na orientację seksualną w Polsce.

© Copyright by Stowarzyszenie Lambda Warszawa, 2003.

© Copyright by Kampania Przeciw Homofobii, 2003.

Nota: Niektóre przypadki opisane w *Raporcie* mogą być szokujące.

Wydanie pierwsze, grudzień 2003.

ISBN 82-919704-4-2

Stowarzyszenie Lambda Warszawa

ul. Hoża 50/40

00-692 Warszawa, Polska

www.warszawa.lambda.org.pl

Kampania Przeciw Homofobii

ul. Nowolipie 13/15

00-150 Warszawa, Polska

www.kampania.org.pl

Opracowanie wyników: Krzysztof Kliszczyński, Tomasz Kasiorek

Koncepcja i opracowanie graficzne: Piotr M. Dobosz

Redakcja: Monika Głowińska, Agnieszka Warzec

Redakcja techniczna: Jakub Jaworski

Informacje o dyskryminacji w życiu publicznym i społecznym przygotowała Kampania Przeciw Homofobii. Badania ankietowe przeprowadzili wolontariusze Kampanii Przeciw Homofobii i Stowarzyszenia Lambda Warszawa. Tekst Raportu został przygotowany i zredagowany przez Zespół Stowarzyszenia Lambda Warszawa. Wydawcy dziękują wszystkim osobom, dzięki którym Raport powstał, a w szczególności Blackhorse Scientific Publishers Sp. z o. o. za pomoc w opracowaniu graficznym i druku Raportu, jego pracownikom, Pełnomocnikowi Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn za sfinansowanie realizacji projektu oraz ankietierom. Wersja drukowana w języku polskim i angielskim jest dostępna na zamówienie w biurze Wydawców.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Publikacja może być przedrukowywana w dowolny sposób i reprodukowana w środkach masowego przekazu w całości lub w części z podaniem źródła.

Spis treści

1.	Wprowadzenie	5
1.1.	Organizacje opracowujące raport	5
1.2.	Cel opracowania raportu	6
1.3.	Badania socjologiczne dotyczące lesbijek i gejów	6
2.	Metodologia	8
2.1.	Metody i opis prowadzenia badań	8
3.	Raport o dyskryminacji	10
3.1.	Statystyka płynąca z ankiet	10
3.2.	Przemoc fizyczna	12
3.3.	Przemoc psychiczna	15
3.4.	Policja	18
3.6.	Dyskryminacja w miejscu pracy	21
3.7.	Dyskryminacja w sferze usług (usługi publiczne, służba zdrowia)	23
	A. Zakwaterowanie	23
	B. Służba zdrowia	23
	C. Dyskryminacja w innych służbach publicznych	24
3.8.	Dyskryminacja w kościele	24
3.9.	Związki partnerskie	25
4.	Dyskryminacja w życiu publicznym i społecznym	29
4.1.	Kościół	29
4.2.	Media	30
4.3.	Polityka	32
5.	Problematyka orientacji seksualnych w przepisach prawa	36
6.	Rekomendacje	39
7.	Summary in English	41
8.	Ankieta	43

1. Wprowadzenie

1.1. Organizacje opracowujące *Raport*

Stowarzyszenie Lambda Warszawa, powstałe w 1997 roku, jest organizacją działającą na terenie Warszawy i okolic, zajmującą się budowaniem pozytywnej tożsamości osób o orientacji homo- i biseksualnej, propagowaniem tolerancji społecznej wobec zjawiska homoseksualności oraz profilaktyką zakażeń HIV/AIDS i STI'S. Stowarzyszenie w ramach swojej działalności prowadzi Centrum Informacyjno-Pomocowe „RAINBOW”, oferujące pomoc w formie „Telefonu Zaufania”, porad prawnych, psychologicznych i medycznych oraz grup wsparcia. Lambda Warszawa w ramach działań pomocowych prowadzi także program profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową oraz zakażeń HIV/AIDS, promujący bezpieczniejsze zachowania seksualne.

Od 2000 roku Stowarzyszenie zajmuje się monitorowaniem sytuacji osób homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych w życiu zawodowym, prywatnym, w służbach publicznych oraz systemie edukacji, podejmując akcje na rzecz poprawy sytuacji osób homoseksualnych w Polsce.

Kampania Przeciw Homofobii (KPH) jest ogólnopolską organizacją skupiającą lesbijki i gejów w Polsce, która powstała w 2001 roku. Kampania aktualnie ma swe oddziały w Warszawie, Krakowie, Trójmieście i na Śląsku. KPH jest organizacją społeczno-polityczną działającą przede wszystkim poprzez współpracę z innymi stowarzyszeniami, partiami politycznymi, fundacjami i osobami fizycznymi. Głównym celem Kampanii jest działanie na rzecz poprawy statusu mniejszości seksualnych w Polsce.

1.2. Cel opracowania *Raportu*

Niniejszy *Raport* jest elementem opracowania przygotowywanego przez European Region of International Lesbian and Gay Association (ILGA-Europe) na temat sytuacji osób homo- i biseksualnych w miejscu pracy w krajach kandydujących do Unii Europejskiej.

Celem *Raportu* jest przedstawienie sytuacji osób o orientacji homoseksualnej, biseksualnej i transseksualnej w Polsce w różnych dziedzinach życia.

Wnioski z *Raportu* wykorzystane zostaną w działaniach na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na orientację seksualną w Polsce.

1.3. Badania socjologiczne dotyczące lesbijek i gejów

Przeprowadzone w kwietniu 2001 roku badania Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) „Postawy wobec małżeństw homoseksualistów” pokazały, że jedynie co dwudziesty badany (5%) uważa, że homoseksualizm jest rzeczą normalną.

69% Polaków jest przeciwnych małżeństwom homoseksualnym, możliwość taką akceptuje 24% respondentek i respondentów. Aż 88% badanych uważa, że homoseksualizm jest odstępstwem od normy, 47% – że jest to odstępstwo, które należy tolerować, zaś 41% stwierdziło, że tego rodzaju odstępstwa nie wolno zaakceptować.

Przytłaczająca większość – 84% respondentek i respondentów – jest przeciwna możliwości adopcji dzieci przez pary homoseksualne. Zgodę na to wyraża 8% ankietowanych, tyle samo nie umie na to pytanie odpowiedzieć.

Optymistycznie przedstawiają się poglądy Polaków na temat ekonomicznych aspektów uznania par homoseksualnych. 58% zgadza się, by takie osoby posiadały wspólnotę majątkową, 31% jest temu przeciwna, 11% nie ma na ten temat zdania. 45% ankietowanych uważa, że osoby homoseksualne pozostające ze sobą w bliskim związku, powinny mieć prawo do korzystania z ulg podatkowych w przypadku wspólnego rozliczania należnych podatków, 44% jest temu przeciwna, 11% nie umiało odpowiedzieć na to pytanie.

Niepokojąca jest chęć ograniczania swobody lesbijek i gejów w sferze intymnej. Aż 42% respondentek i respondentów uważa, że osoby homoseksualne nie powinny mieć prawa do uprawiania stosunków seksualnych, niewiele mniej badanych (40%) jest przeciwnego zdania¹.

W dniach 20. i 21. lutego 2002 roku Pentor przeprowadził badania dotyczące legalizacji konkubinatu. Było to kilka dni po tym, jak posłanka Joanna Sosnowska (SLD) ogłosiła publicznie chęć wniesienia pod obrady parlamentu ustawy o zalegalizowanym konkubinacie. Badania przeprowadzono na ośmiusetosobowej, reprezentatywnej, kwotowo-losowej próbie dorosłych Polaków, kontrolowanej ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, województwo i miejsce zamieszkania.

Na pytanie „Czy *konkubinat* powinien być zalegalizowany?” aż 49% procent pytanych opowiedziało się pozytywnie za tym rozwiązaniem, 41% negatywnie, a 10% nie miało zdania.

Z kolei na pytanie: „Czy *konkubinaty homoseksualistów* powinny być zalegalizowane?” tylko 18% badanych widzi taką możliwość, aż 75% jest przeciwna, a 7% nie ma zdania².

¹ Wyniki badań CBOS za PAP przeprowadzonych w dniach 6–9 kwietnia 2001 roku.

² Wyniki badań Pentor za Wprost, 3. marca 2002 roku.

2. Metodologia

2.1. Metody i opis prowadzenia badań

„*Raport o dyskryminacji*” z 2002 roku, podobnie jak poprzednie badania przeprowadzone w latach 1994, 2000 i 2001, miał na celu zebranie danych opisujących zjawisko dyskryminacji osób biseksualnych, homoseksualnych i transseksualnych w Polsce.

Podobnie jak w *Raporcie* za 2001 rok autorzy przyjęli zasadę ograniczenia czasowego opisywanych przypadków dyskryminacji. Niniejszy *Raport* dotyczy wyłącznie przypadków, które miały miejsce w 2002 roku.

Celem opracowania było zbadanie stopnia dyskryminacji wobec osób o orientacji homoseksualnej, biseksualnej i transseksualnej, powiązania doświadczanych aktów dyskryminacji z ujawnianiem przez ofiarę jej orientacji seksualnej innym osobom, miejscem zamieszkania, wykształceniem i innymi czynnikami, a także opis konkretnych przypadków.

Ankieta, która posłużyła do stworzenia *Raportu* (jej pełny tekst znajduje się w Dodatku) skierowana została do lesbijek, gejów, biseksualistek, biseksualistów i osób transseksualnych. Była ona wzorowana na ankiecie wykorzystanej w analogicznym badaniu w Irlandii w 1995 roku oraz w Polsce w 2000 i 2001 roku. Przed przystąpieniem do badania dokonano standaryzacji ankiety na grupie 20 osób.

W *Raporcie* przedstawione zostały opisane przez respondentów przypadki przemocy fizycznej i psychicznej, dyskryminacji w miejscu pracy, dyskryminacji w sferze usług i życia publicznego oraz w Kościele. Badani zostali także poproszeni o określenie swojego stosunku względem możliwości rejestracji związków partnerskich między osobami tej samej płci z określeniem preferowanej formy ich zawierania oraz zakresu regulacji jakie powinno to rozwiązanie obejmować.

Integralną i uzupełniającą częścią *Raportu* są rozdziały dotyczące dyskryminacji osób homoseksualnych w polskim prawodawstwie oraz w życiu społecznym. Jak wspomniano, celem *Raportu* było także przedstawienie płynącej z ankiet statystyki socjologicznej.

W oddawanym do Państwa rąk *Raporcie* posłużono się **425** ankietami, które przeprowadzono na terenie głównych miast Polski (Warszawa, Łódź, Białystok, Szczecin, Kraków, Poznań, Katowice, Olsztyn, Bydgoszcz) w maju 2003 roku.

Badanie nie było przeprowadzone w oparciu o grupę losową – nie są prowadzone statystyki na temat orientacji seksualnej obywateli, a praktyki takie są zabronione. Niemniej wykonując badanie, uwzględniono proporcję liczby mieszkańców miast do przebadanej w nich populacji. Założono także, w oparciu o dostępne dane, że stosunek kobiet i mężczyzn homoseksualnych w populacji wynosi około 3:7. Dane te uwzględniono przy doborze osób badanych ze względu na płeć.

Anonimowe ankiety badawcze przeprowadzane były przez przeszkolonych, w Stowarzyszeniu Lambda Warszawa, ankierów w miejscach spotkań osób homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych, takich jak kluby i dyskoteki, w siedzibach organizacji lesbijek i gejów, a także poprzez kontakty prywatne. Badanie w grupie osób transseksualnych prowadzone było, z powodu braku miejsc spotkań tej grupy, wyłącznie poprzez kontakty prywatne.

W ankiecie przyjęto zasadę anonimowości – respondenci i respondenci mogli podać swoje dane, lecz nie było to konieczne. Przy opisach poszczególnych przypadków dyskryminacji podano płeć i wiek ofiar, miejsce zamieszkania i miejsce wypełnienia ankiety (np.: *mężczyzna, 18—25 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców, ankieta Nr 12 wypełniona w Łodzi* lub: *kobieta, 26—40 lat, Warszawa, ankieta Nr 400 wypełniona w Warszawie*) oraz opis wypadku. W przypadku przemocy fizycznej i psychicznej opisano również reakcję policji, jeżeli przypadek został jej zgłoszony.

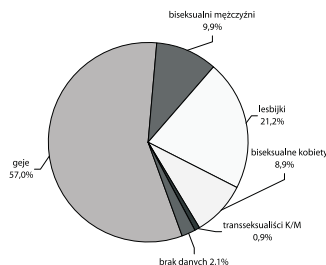
Po zakończeniu wypełniania, ankieta była umieszczana przez badanego w kopercie, którą po zaklejeniu przekazywał badającej osobie.

3. Raport o dyskryminacji

3.1. Statystyka płynąca z ankiet

Podstawą statystyki było 425 ankiet

W maju 2003 roku przeprowadzono 453 ankiety, z czego odrzucono 28 z powodu braków formalnych. Podstawą statystyki było **425** ankiet, w tym 284 pochodziło od mężczyzn, 128 od kobiet, 4 od osób transseksualnych. W przypadku 9 ankiet respondenci nie podali swojej płci. Statystyka ta przedstawia się następująco:

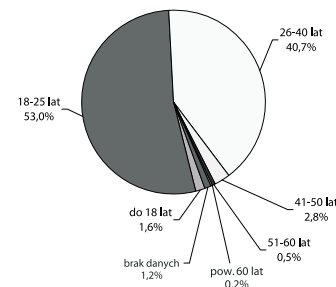
	Procent badanych	Liczba badanych
Geje	57% ³	242
Biseksualni mężczyźni	9,9%	42
Lesbijki	21,2%	90
Biseksualne kobiety	8,9%	38
Transseksualiści K/M	0,9%	4
Transseksualiści M/K	-	-
Brak danych	2,1%	9
RAZEM	100%	425

Struktura wiekowa ankietowanych wykazała, że ponad 90% stanowiły osoby w przedziale wiekowym 18—40 lat. Struktura ta wynika ze specyfiki miejsc, w których prowadzono badanie (kluby, dyskoteki), gdzie w większości przebywają osoby młode oraz specyfiki *coming-out* (czyli ujawniania swojej orientacji seksualnej innym osobom), na który najczęściej decydują się osoby młode. Struktura wiekowa badanych przedstawiona została w Tabeli pierwszej na stronie 11.

Prawie 60% badanych mieszka w wielkich miastach liczących powyżej 500 tysięcy mieszkańców. Zaledwie nieco ponad 3% respondentek i respondentów mieszka na wsi. Struktura zamieszkania respondentek i respondentów wynika

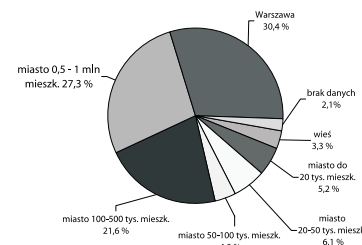
³ Wszystkie dane procentowe w niniejszym Raporcie zostały zaokrąglone do 0,1%.

Wiek badanych	Procent badanych	Liczba badanych
do 18 lat	1,6%	7
18—25 lat	53%	225
26—40 lat	40,7%	173
41—50 lat	2,8%	12
51—60 lat	0,5%	2
>60 lat	0,2	1
Brak danych	1,2%	5
RAZEM	100%	425

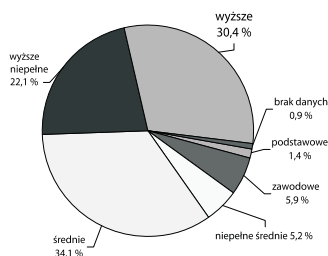
bezpośrednio ze specyfiki miejsc, w których prowadzono badanie (kluby, dyskoteki), znajdujących się wyłącznie w dużych miastach, a także obserwowanej migracji osób homoseksualnych ze wsi i mniejszych miejscowości do dużych miast, oferujących anonimowość. Otrzymane dane, dotyczące miejsca zamieszkania przedstawiono poniżej:

Miejsce zamieszkania	Procent badanych	Liczba badanych
Wieś	3,3%	14
Miasto do 20 tys. mieszk.	5,2%	22
Miasto 20—50 tys. mieszk.	6,1%	26
Miasto 50—100 tys. mieszk.	4%	17
Miasto 100—500 tys. mieszk.	21,6%	92
Miasto 0,5 mln.—1 mln. mieszk.	27,3%	116
Warszawa (1,5 mln. mieszk.)	30,4%	129
Brak danych	2,1%	9
RAZEM	100%	425

Największą ilość ankiet przeprowadzono w Warszawie: 30,4% kwestionariuszy (156 ankiet), 16,4% w Krakowie (70 ankiet), 11,5% w Łodzi (49 ankiet), 10,4% w Szczecinie (44 ankiet), 9,9% w Poznaniu (42 ankiet), 7,1% w Bydgoszczy i Toruniu (30 ankiet), 4,7% w Białymstoku (20 ankiet), 2,1% w Olsztynie (9 ankiet), a 1,2% w Katowicach (5 ankiet).

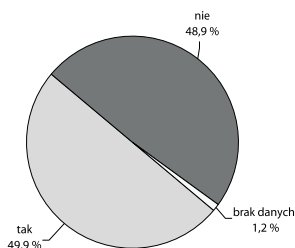
Badanie prowadzone było w klubach dla osób homoseksualnych (278 ankiet – 65,4%), organizacjach osób homoseksualnych (54 ankiet – 12,7%) oraz domach prywatnych (91 ankiet – 21,4%). W przypadku dwóch ankiet nie podano miejsca ich wypełnienia (0,5%).

Ponad połowa respondentek i respondentów posiada wyższe lub niepełne wyższe wykształcenie. Wskazuje to na obserwowalną korelację pomiędzy wykształceniem i dokonywaniem *coming-out*. Czym wyższy poziom wykształcenia, tym częściej osoby homoseksualne i biseksualne przyznają się do swojej orientacji seksualnej i korzystają z infrastruktury przeznaczonej specjalnie dla nich. Niepełna 1,5% respondentek i respondentów deklaruje wykształcenie podstawowe.

Wykształcenie	Procent badanych	Liczba badanych
Podstawowe	1,4%	6
Zawodowe	5,9%	25
Niepełne średnie	5,2%	22
Średnie	34,1%	145
Niepełne wyższe	22,1%	94
Wyższe	30,4%	129
Brak danych	0,9%	4
RAZEM	100%	425

Prawie połowa respondentek i respondentów w chwili wypełniania ankiety pozostawała w stałym związku, co podważa obiegowy stereotyp o rzadkim występowaniu trwałych relacji tego typu.

Pozostawanie w stałym związku	Procent badanych	Liczba badanych
TAK	49,9%	212
NIE	48,9%	208
brak danych	1,2%	5
RAZEM	100%	425

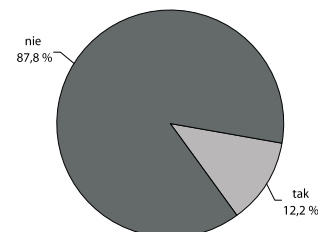
Należy zaznaczyć, że przemoc fizycznej w 2002 roku doświadczyło aż 12,2% badanych. Liczba ta jest bardzo niepokojąca

3.2. Przemoc fizyczna

Przemoc fizyczny wobec osób homoseksualnych należy do najbardziej jaskrawych przypadków dyskryminacji. Doświadczyła jej co ósma osoba biorąca udział w badaniu. Najczęściej przybiera ona formę pobicia (tę formę przemocy zaznaczono 20 razy), oraz potrącenia lub kopnięcia (także 20 razy). Należy zaznaczyć, że przemoc fizycznej w 2002 roku doświadczyło aż 12,2% badanych. Liczba ta jest bardzo niepokojąca.

Czy w 2002 roku doświadczyłaś(eś) przemocy fizycznej dlatego, że jesteś albo podejrzewano, że jesteś osobą biseksualną lub homoseksualną?

	Procent	Liczba przypadków
Tak	12,2%	52
Nie	87,8%	373
Brak odpowiedzi	7,2%	45
RAZEM	100%	425

Spośród osób, które doświadczyły przemocy fizycznej 41,2% doświadczyło jej jeden raz (21 osób), 31,2% dwa razy (16 osób), 27,6% więcej razy (15 osób). 38,5% wszystkich aktów przemocy fizycznej przybrało formę pobicia (20 przypadków), tyle samo było potrażeń, uderzeń lub kopnięć. Sprawcami tych aktów najczęściej były osoby nieznane (24 przypadki – 46%), członkowie rodzin (7 przypadków – 13,5%) oraz koledzy i znajomi (6 przypadków – 11,5%).

W 75% przypadków ataków fizycznych policja nie została o tym fakcie powiadomiona (postąpiło tak 39 osób), jedynie 25% zaatakowanych (13 osób) powiadomiło organy ścigania. Niepokojący jest wysoki odsetek osób nie zgłaszających policji przypadku doświadczenia przemocy. Ankietowane i ankietowani wskazywali na obawę przed reakcją funkcjonariuszy policji w związku z orientacją seksualną ofiary lub nie wierzyli w skuteczność ich działań.

W 75% przypadków ataków fizycznych policja nie została o tym fakcie powiadomiona

Za najbardziej „nieprzyjazne” miasto należy uznać Łódź – 26% ankietowanych w tym mieście doświadczyło przemocy fizycznej w 2002 roku. Dla porównania, w Warszawie odsetek ten wynosił 14%, w Bydgoszczy – 10%. Spośród 52 przypadków przemocy fizycznej szczególnie niepokojące są przedstawione poniżej:

1. Mężczyzna, 18—25 lat, miasto do 1 miliona mieszkańców (ankieta Nr 33, wypełniona w Łodzi). Mężczyzna został zaczepiony przez agresywnych przechodniów. Opisuje to w następujący sposób: „Kiedy szedłem z chłopakiem ulicą za rękę podeszło dwóch „dresów” i zaczęli nas trącać. Wyglądali jak na sterydach i woleliśmy ich nie wkurzać. Uciekliśmy”. Policja nie została powiadomiona.

2. Mężczyzna, 26—40 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 60, wypełniona w Białymstoku). Ofiara wraz z przyjacielem została pobita przez nieznaną osobę: „Warszawa wieczorem, ulica Marszałkowska. Idąc z kolegą zostaliśmy początkowo znieważeni słownie przez kilku przechodzących obok młodocianych. Jeden z nich zaatakował kolegę, uderzył i porwał koszulę. Został odciągnięty przez pozostałych [swoich] kolegów”. Policja nie została powiadomiona.

3. Kobieta, 18—25 lat, miasto do 50 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 131, wypełniona w Bydgoszczy). Kobieta została zaczepiona przez współpasażerów komunikacji miejskiej: „Na przystanku autobusowym rozpoznała mnie grupa osób, która przypadkiem przebywała w klubie dla homoseksualistów. Początkowo były [pod moim adresem kierowane] uwagi dotyczące mojej orientacji, następnie wsiadając do autobusu zostałam świadomie potrącona przez jedną z tych osób. Sytuacja taka zdarzyła mi się dwukrotnie”. Policja nie została powiadomiona.

4. Kobieta, 25—40 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 133, wypełniona w Bydgoszczy). Ofiara została zaatakowana przez nieznaną osobę: „Wracałam z moją kobietą do domu, zobaczyła nas grupa osób, zaczęli coś szeptać i rzucać hasła dość obraźliwe dotyczące homoseksualistów, po czym idąc w naszą stronę mijając nas zostałam popchnięta, czemu towarzyszył głośny wybuch śmiechu. Drugie zdarzenie było podobne z tym tylko, że miało miejsce w parku i skończyło się rzucaniem kasztanami”. Policja nie została powiadomiona.

5. Kobieta, 18—25 lat, miasto do 50 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 220, wypełniona w Poznaniu). Ofiara była bita przez własną rodzinę: „Przemoc fizyczna była kumulacją tego, co działo się przez 9 miesięcy odkąd mój ojciec dowiedział się o mojej orientacji... leżałam w szpitalu przez tydzień – uraz ucha i głowy. Chcę jednak zaznaczyć, że po „wyprowadzeniu się” – ucieczce mój ojciec daje mi „alimenty”, bardzo się zmienił, nie dalej jak miesiąc temu powiedział, że jeszcze trochę czasu potrzebuje żeby poukładać sobie w sercu i głowie”. Policja nie została powiadomiona.

6. Mężczyzna, 18—25 lat, Warszawa (ankieta Nr 298, wypełniona w Warszawie). Mężczyzna został zaczepiony przez nieznaną osobę przy własnym mieszkaniu: „Wracając z urodzin znajomych pod moim blokiem zostałam zaczepiony przez dwóch chłopaków pod pretekstem poczęstowania papierosem, jak mi „wytłumaczono” – „dostałem” za, cytując: „swój ciotowski wygląd”. Policja nie została powiadomiona.

7. Mężczyzna, 26—40 lat, miasto do 1 miliona mieszkańców (ankieta Nr 427, wypełniona w Szczecinie). Mężczyzna został pobity przez nieznaną osobę: „Wyszliśmy z kolegą z klubu gejowskiego. Byliśmy pod wpływem alkoholu. Za nami od klubu szło sześciu młodych chłopaków. Krzyčeli za nami „pedały”. Nie zwracaliśmy na nich uwagi. Gdy podeszliśmy do bramy kolegi, zaatakowali nas: trzech jego, trzech mnie. On dostał kopniaka w kroczę i w twarz, ja cios w twarz. Zabrali nam wszystko, co wartościowe i uciekli. Ja straciłem przytomność. Jak się ocknąłem już ich nie było. Trzech złapano po 20 minutach.” Policja została powiadomiona i podjęła działania.

8. Mężczyzna, 26—40 lat, Warszawa (ankieta Nr 436, wypełniona w Warszawie). Mężczyzna został pobity przez nieznaną osobę w parku: „Zostałem uderzony kilkakrotnie w głowę, raz w twarz (oko), po czym przewrócony i skopany przez dwóch sprawców, wcześniej byłem przez nich goniony z miejsca – parku, który powszechnie jest znany jako miejsce spotkań gejów. Zadano mi pytanie: „... czy przyszedłem tu na chłopaczka?” po którym nastąpił atak”. Policja została powiadomiona i podjęła działania.

3.3. Przemoc psychiczna

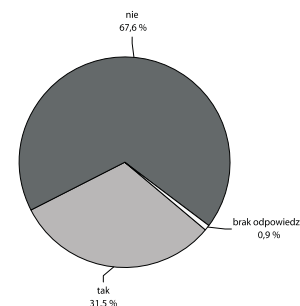
Przemocy psychicznej doświadczyło ponad 30% ankietowanych. Najczęściej przybierała ona formę ataków werbalnych (tę formę przemocy zaznaczono 104 razy), gróźb (12 razy) oraz szantażu. Fakt, iż prawie co trzecia ankietowana osoba w 2002 roku doświadczyła przemocy psychicznej jest bardzo niepokojący – świadczy to o wysokim stopniu nietolerancji wobec osób homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych oraz poczuciu bezkarności sprawców.

Statystyka przemocy psychicznej wobec badanych przedstawia się następująco:

Czy w 2002 roku doświadczyłaś(eś) przemocy psychicznej (przemocy werbalnej – głosowej, graffiti na twój temat, wandalizmu, nienawistnych listów, gróźb, szantażu itp.) dlatego, że wiedziano albo podejrzewano, że jesteś osobą biseksualną lub homoseksualną?

	Procent	Liczba przypadków
Tak	31,5%	134
Nie	67,6%	287
Brak odpowiedzi	0,9%	4
RAZEM	100%	425

Przemocy psychicznej doświadczyło ponad 30% ankietowanych

Spośród osób, które doświadczyły przemocy psychicznej 15% doświadczyło jej jeden raz (20 osób), 16% dwa razy (21 osób), 69% więcej razy (93 osoby). Niepokojące jest, że ponad dwie trzecie osób, które doświadczyły przemocy psychicznej, doświadczyły jej wielokrotnie. 79,4% wszystkich aktów przemocy psychicznej przybrało formę ataku werbalnego (104 przypadki), 9,2% groźby (12 przypadków), 4,6% – innych form przemocy psychicznej (6 przypadków). Sprawcami aktów przemocy psychicznej najczęściej były osoby nieznane (48 przypadków – 35,8%), koledzy i znajomi (31 przypadków – 23,1%) oraz członkowie rodzin (25 przypadków – 18,7%).

Także i w tym przypadku większość badanych (85%) nie informowała o fakcie prześladowania organów ścigania (postąpiło tak 114 osób), policję powiadomiło jedynie 13,5% zaatakowanych (18 osób).

Ponownie, jak w latach poprzednich, niepokojący jest wysoki odsetek osób niezgłaszających policji przypadku doświadczenia przemocy. Sytuacja ta wskazuje

Większość badanych (85%) nie informowała o fakcie prześladowania organów ścigania

na to, że osoby homoseksualne, biseksualne i transseksualne boją się reakcji funkcjonariuszy policji na informację o orientacji seksualnej ofiary lub nie wierzą w skuteczność działań policji.

Za najbardziej „nieprzyjazne” miasto ponownie należy uznać Łódź – 51% ankietowanych w tym mieście doświadczyło przemocy psychicznej w 2002 roku. W Bydgoszczy odsetek ten wyniósł 40%, w Poznaniu – 34%, w Warszawie – 31%, w Krakowie – 21,7%.

Spośród 134 przypadków przemocy psychicznej dobrze obrazują taką sytuację przypadki opisane poniżej:

1. Kobieta, 18—25 lat, miasto do 1 miliona mieszkańców (ankieta Nr 39, wypełniona w Łodzi). Kobieta była kilkakrotnie dyskryminowana przez znajomych i osoby przypadkowe: „*Gdy [kolega] dowiedział się, że jestem [lesbijką] zwyzywał mnie, prawie rzucił się na mnie z rękoma, ale pojawili się moi znajomi; kiedyś, gdy szłam z dziewczyną za rękę po Piotrkowskiej, szła grupka chłopaków, która nas zwyzywała i stwierdziła, że trzeba nas ostro przer..., żeby nam się odmieniło. Po dyskusji z jednym z nich odczepili się, jednak o tym, że jestem [lesbijką] po tym zdarzeniu dowiedziało się paru moich znajomych i jakiś czas miałam przerąbane na osiedlu*”. Policja nie była powiadamiana o tych przypadkach.

2. Kobieta, 18—25 lat, miasto do 1 miliona mieszkańców (ankieta Nr 41, wypełniona w Łodzi). Kobieta doświadczyła przemocy psychicznej w formie szykan szkolnych: „*Chciano mnie wyrzucić ze szkoły, kiedy w pierwszej klasie liceum na lekcji religii razem z przyjaciółką sprzeciwiliśmy się teorii siostry katechетки, że osoby homo trzeba zamykać i leczyć*”. Policja nie została o tym powiadomiona – zajście miało miejsce w szkole.

3. Kobieta, 18—25 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 74, wypełniona w Szczecinie). Kobieta wielokrotnie padała ofiarą obraźliwych uwag pod swoim adresem: „*Chłopak, który mieszka na tej samej ulicy wyzywał mnie i moją dziewczynę epitetami „lesby” i „dziwki”. Mali chłopcy na ulicy z szyderczym uśmieszkiem zawołali za mną i moją dziewczyną „lesby”. Pewna pani w kasie komunikacji miejskiej widząc, że całuję moją dziewczynę zapytała czy jesteśmy lesbijkami. Stwierdziła, że to jest choroba i powinniśmy iść do seksuologa i psychologa by się leczyć*”. Policja nie była o tych faktach informowana.

4. Mężczyzna, 18—25 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 110, wypełniona w Szczecinie). Mężczyzna został wyzywany w miejscu publicznym: „*Wychodząc z lokalu dla homoseksualistów grupa „dresiarzy” zaczęła wyzywać i straszyć przemocą mnie i moich przyjaciół. Sytuację uratowały stojące obok taksówki*”. Policja nie była powiadamiana o tym fakcie.

5. Kobieta, 18—25 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 126, wypełniona w Bydgoszczy). Kobieta była wielokrotnie wyzywana przez członków swej rodziny: „*Ojciec dowiedziawszy się o mojej orientacji seksualnej*

nazwał mnie zboczeńcem i wyprosił z domu. Zdarzyło się to wielokrotnie przy każdej wizycie w rodzinnym „gnieździe”. Policja nie została powiadomiona.

6. Mężczyzna, 18—25 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 141, wypełniona w Bydgoszczy). Mężczyzna doświadczył przemocy werbalnej oraz gróźb karalnych: „Na blokowym chacie podłączył się sąsiad (19 letni chłopak) mieszkający kilka klatek dalej i zaczął mnie poprzez internet wyzywać i obrażać mnie i moją rodzinę. Motywował to tym, że słyszał, iż bywam w klubach gejowskich i że jestem gejem i „wałę się w d...”. Straszył, że uszkodzi auto moich rodziców, a mnie jak będzie miał okazję to pobije.” Policja nie była informowana o tych zajściach.

7. Mężczyzna, 18—25 lat, miasto do 500 tysięcy mieszkańców (ankieta Nr 174, wypełniona w Krakowie). Mężczyzna doświadczył aktów niepokojenia ze strony kolegów z akademika : „Po coming-out jaki uczyniłem w akademiku kilku „kolegów” odzywało się w stylu pedzio, pedał, homo przez pierwsze 2—3 dni po tym fakcie”. Policja nie została o tym powiadomiona.

8. Mężczyzna, 18—25 lat, Warszawa (ankieta Nr 390, wypełniona w Warszawie). Mężczyzna doświadczył aktów niepokojenia ze strony kolegów z akademika: „Przejście podziemne pod Centrum. Kolesiowi nie spodobały się farbowane włosy mojego faceta. Zaczął nas wyzywać na różne sposoby (my jego też). Na szczęście nie doszło do bójki”. Policja nie została o tym powiadomiona.

Osoby homoseksualne, biseksualne i transseksualne nie ufają organom bezpieczeństwa

3.4. Policja

Na podstawie uzyskanych wyników i analizy zamieszczonych opisów, które dotyczyły zarówno powodu nie powiadamiania policji o przypadku przemocy fizycznej i psychicznej, jak i reakcji czy działaniach jakie podjęły odpowiednie służby, można wysunąć wniosek, że osoby homoseksualne, biseksualne i transseksualne nie ufają organom bezpieczeństwa.

Przypomnijmy – 35% wszystkich ankietowanych (148 osób) doświadczyło którejs (lub obu) z form przemocy. 12,2% ankietowanych (52 osoby) doświadczyło przemocy fizycznej, 31,5% (134 osoby) – przemocy psychicznej. Jedynie niewielka część poszkodowanych zgłosiła ten fakt policji.

Forma przemocy	A	B	C	D
Fizyczna	75%	25%	0%	23%
Psychiczna	85%	13,5%	5,6%	66,7%

Legenda: A. Odsetek osób nie powiadamiających organów ścigania. B. Odsetek osób powiadamiających organy ścigania. C. Odsetek wrogiej reakcji Policji. D. Odsetek nie podjęcia działań przez Policję.

Uzyskane wyniki świadczą o tym, że osoby doznające przemocy nie powiadamiają (w przeważającej większości) o tym fakcie policji. Motywują to niewiarą w podjęcie przez nią konkretnych i skutecznych działań lub strachem przed reakcją organów ścigania na orientację seksualną ofiary. Potwierdzeniem postawionej tezy są cytowane poniżej przykładowe wypowiedzi respondentek i respondentów, dotyczące powodów nie informowania organów ścigania:

„Było mi trochę wstyd. Musiałbym o wszystkim opowiedzieć, a na policji zbagatelizowaliby ten fakt. Mój kolega – też gej – był na policji i właśnie tak z nim postąpiono!” (ankieta Nr 12);
 „Bo co zrobiłaby policja? Nie wierzę w ich skuteczność, zresztą te tłumaczenia...” (ankieta Nr 22);
 „Jeżeli powiadomiłbym policję, a trafiłbym na nietolerancyjnego policjanta mogłoby to dla mnie nie być zbyt przyjemne” (ankieta Nr 133);
 „Nie chciałem się ujawnić” (ankieta Nr 197);
 „Brak czasu, brak wiary w pomyślne rozpatrzenie zażalenia” (ankieta Nr 235);
 „Ponieważ policja mi nie pomoże. Ponieważ jest u nas straszna nietolerancja” (ankieta Nr 391);

„[Policja] jest przeciwna mojej orientacji, często [przedstawiciele policji] wyrażają swoje opinie na mój [– osoby homoseksualnej] temat” (ankieta Nr 30); „Wielokrotnie powiadamiałam policję w innych przypadkach (np. pobicie czy kradzież) i oni nic nie robią – poza tym, że wysyłają jakieś zawiadomienia i informują mnie o moich prawach. A jakaś konkretna reakcja?” (ankieta Nr 51).

Powyższe opisy wskazują, że niestety policja nie cieszy się wśród lesbijek i gejów zaufaniem.

3.5. Unikanie zachowań mogących wywołać dyskryminację

Spośród 425 ankietowanych 34,6% starało się unikać ekspresji swych uczuć wobec partnerki/partnera w miejscach publicznych, a 29,9% respondentek i respondentów unikało mówienia osobom spoza rodziny lub kręgu przyjaciół o swojej orientacji seksualnej. Ze statystyki wynika, że liczba wyżej wymienionych osób jest w porównaniu z badaniami z lat 2000 i 2001 stale wysoka – świadczy to o utrzymującym się strachu przed reakcją społeczeństwa na tego typu zachowania.

Czy w 2002 roku dopuszczałaś(eś) całowanie albo trzymanie się za ręce w miejscach publicznych z partnerką/partnerem lub przyjaciółką/przyjacielem tej samej płci?

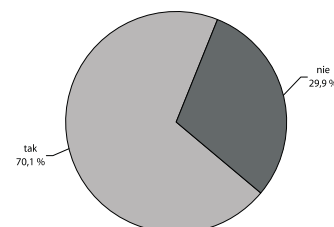
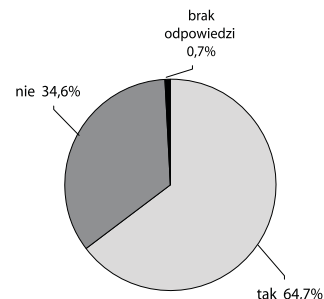
Tak	Nie	Brak odpowiedzi
64,7% (275 osób)	34,6% (147 osób)	0,7% (3 osoby)

Czy w 2002 roku mówiaś(ieś) lub dopuszczałaś(eś) powiedzenie ludziom spoza kręgu bliskich o swojej orientacji seksualnej?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
70,1% (298 osób)	29,9% (127 osób)	0

Większość ankietowanych zdecydowała się na *coming-out* – powiedzenie o swojej orientacji seksualnej rodzinie i heteroseksualnym przyjaciołom. Co ciekawe, osoby homoseksualne zdecydowanie częściej ujawniają swoją orientację seksualną przyjaciołom niż członkom rodziny. Na *coming-out* wobec

Spośród 425 ankietowanych 34,6% starało się unikać ekspresji swych uczuć wobec partnerki/partnera w miejscach publicznych, a 29,9% respondentek i respondentów unikało mówienia osobom spoza rodziny lub kręgu przyjaciół o swojej orientacji seksualnej

przyjaciół – wszystkich lub niektórych z nich – zdecydowało się ponad 90% ankietowanych, wobec rodziny – nieznacznie ponad 2/3. Prawdopodobnie niższa częstość ujawniania swojej orientacji seksualnej przed rodziną wynika ze strachu przed konsekwencjami wynikającymi z takiego kroku.

Czy rodzina i heteroseksualni przyjaciele wiedzą o twoim homoseksualizmie?

Rodzina

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
67,3%	31,1%	1,6%
(286 osób)	(132 osoby)	(7 osób)

Przyjaciele

Wszyscy	Większość	Niektórzy	Żaden	Brak odp.
15,3%	37,9%	38,8%	6,6%	1,4%
(65 osób)	(161 osób)	(165 osób)	(28 osób)	(6 osób)

Ankietowani najczęściej ujawniali swoją orientację seksualną przed matką (203 osoby), rodzeństwem (192 osoby), ojcem (138 osób) oraz wujostwem/kuzynostwem (94 osoby).

Unikanie zachowań mogących wywołać dyskryminację nie miało jednak większego wpływu na realne doświadczanie tejże dyskryminacji. Osoby, które nie ukrywały swej orientacji (tzn. te, które odpowiadały twierdzącą na pytanie dotyczące ujawniania się) nieznacznie częściej doznawały jedynie przemocy psychicznej (w grupie „ujawniającej się” – 33,5%, w grupie „ukrywającej się” – 26%).

Doświadczenie przemocy w grupie osób, które odpowiedziały twierdzącą na pytanie: *Czy w roku 2002 mówiłaś(eś) lub dopuszczałaś(leś) powiedzenie ludziom spoza kręgu bliskich o swojej orientacji seksualnej?*” (298 osób), wygląda następująco:

	Procent	Liczba przypadków
Doświadczenie przemocy fizycznej	12%	36
Doświadczenie przemocy psychicznej	33,5%	100

Doświadczenie przemocy w grupie osób, które odpowiedziały negatywnie na pytanie: *Czy w roku 2002 mówiłaś(eś) lub dopuszczałaś(eś) powiedzenie ludziom spoza kręgu bliskich o swojej orientacji seksualnej?* (127 osób), wygląda następująco:

	Procent	Liczba przypadków
Doświadczenie przemocy fizycznej	12,5%	16
Doświadczenie przemocy psychicznej	26%	33

Ogólne doświadczanie przemocy (425 osób) wygląda zaś – przypomnijmy – następująco:

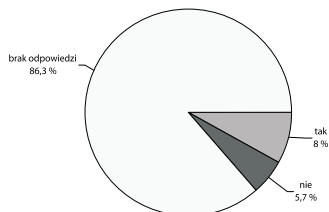
	Procent	Liczba przypadków
Doświadczenie przemocy fizycznej	12,5%	52
Doświadczenie przemocy psychicznej	31,5%	134

3.6. Dyskryminacja w miejscu pracy

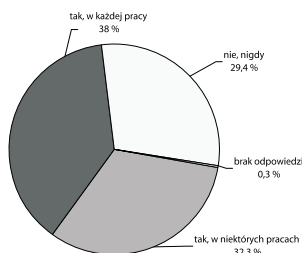
W świetle otrzymanych wyników w Polsce nie istnieje znacząca dyskryminacja osób homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych w miejscu pracy. Przyjmując tę perspektywę należy jednak pamiętać, że przeważająca część ankietowanych ukrywa swoją orientację seksualną wobec pracodawców i współpracowników z obawy przed dyskryminacją i dlatego nie jest dyskryminowana w miejscu pracy. Spośród ankietowanych 73,6% w 2002 roku pracowało (313 osób), 23,1% (98 osób) nie wykonywało pracy zarobkowej, natomiast 3,3% ankietowanych (14 osób) nie ujawniło informacji dotyczących zatrudnienia. Odpowiedzi na pytania od 22. do 25. ankiety udzielane były tylko przez osoby pracujące w ubiegłym roku. Otrzymano następujące odpowiedzi:

Czy w 2002 roku doświadczyłaś(eś) jakiegokolwiek dyskryminacji w miejscu pracy (odmowy zatrudnienia, awansu, zwolnienia z pracy, a także agresji słownej, żartów, dokuczania, napastowania, itp. ze strony współpracowników i/lub klientów) dlatego, że wiedziano albo podejrzewano, że jesteś osobą homo- lub biseksualną?

Przeważająca część ankietowanych ukrywa swoją orientację seksualną wobec pracodawców i współpracowników z obawy przed dyskryminacją

Duża część ankietowanych ukrywała swoją orientację seksualną w miejscu pracy – czyni tak ponad 70% respondentek i respondentów

Tak	Podaję, że tak	Nie
8%	5,7%	86,3%
(25 osób)	(18 osób)	(270 osób)

Dyskryminacja ta przejawiała się zazwyczaj w formie nieprzyjemnego ostracyzmu towarzyskiego w związku z ujawnieniem orientacji seksualnej, żartów na ten temat, dokuczania. W jednostkowych przypadkach w związku z ujawnioną orientacją seksualną utrudniano pracownikom wykonywanie obowiązków służbowych (np. zabronienie przez dyrekcję prowadzenia nauczycielowi lekcji o tolerancji wobec osób homoseksualnych, na lekcjach wiedzy o społeczeństwie i godzinach wychowawczych. Ankieta Nr 64).

Jak wspomniano, duża część ankietowanych ukrywała swoją orientację seksualną w miejscu pracy – czyniło tak ponad 70% respondentek i respondentów. Na pytanie dotyczące tej kwestii otrzymano następujące odpowiedzi:

Czy w 2002 roku czułaś(eś) potrzebę ukrywania lub milczenia na temat Twojej orientacji seksualnej w miejscu pracy?

Tak, w niektórych pracach	32,3%	101 osób
Tak, w każdej z moich prac	38%	119 osób
Nie, nigdy	29,4%	92 osoby
Brak odpowiedzi	0,3%	1 osoba

Przed kim ukrywałaś(eś) swoją orientację seksualną w miejscu pracy?

Kategoria	Liczba wskazań	Procent wskazań
Klienci, interesanci	119	54,1%
Pracodawcy, przełożeni	164	74,5%
Inni pracownicy	128	58,2%
Dzieci, młodzież	59	26,9%

3.7. Dyskryminacja w sferze usług (usługi publiczne, służba zdrowia)

A. Zakwaterowanie

Cztery procent respondentek i respondentów miało kłopoty z kwaterunkiem – zazwyczaj było to werbalne niepokojenie przez współmieszkańców (9 wskazań) oraz odmowa dzierżawy, wynajmu lub sprzedaży (5 wskazań). Ponad połowa ankietowanych starała się ukryć swą orientację seksualną przed współmieszkańcami.

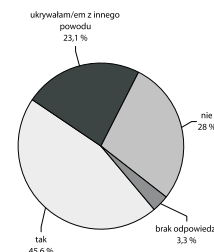
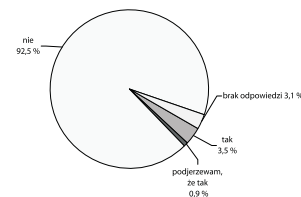
Czy w 2002 roku miałaś(eś) problemy związane z wynajmem, zakupem mieszkania z powodu Twojej orientacji seksualnej?

Tak	Podjęrzewam, że tak	Nie	Brak odpowiedzi
3,5%	0,9%	92,5%	3,1%
(15 osób)	(4 osoby)	(393 osoby)	(13 osób)

Czy ukrywałaś(eś) swoją orientację seksualną w stosunku do sąsiadów, dzierżawców lub najemców, ponieważ obawiałaś(eś) się dyskryminacji?

Tak	Ukrywałam/em z innego powodu	Nie	Brak odpowiedzi
45,6%	23,1%	28%	3,3%
(194 osoby)	(98 osób)	(119 osób)	(14 osób)

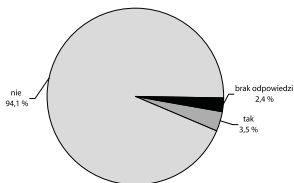
Cztery procent respondentek i respondentów miało kłopoty z kwaterunkiem

B. Służba zdrowia

Poważnym problemem wydaje się dyskryminacja lesbijek i gejów w służbie zdrowia. Mimo tego, że dyskryminacji takiej doświadczyło zaledwie 3,5% respondentek i respondentów, to należy przyjąć, iż służby, które powołane są do niesienia pomocy innym powinny być całkowicie wolne od tego rodzaju zachowań. Bardzo niepokojącymi są przypadki dyskryminacji w punktach Honorowego Krwiodawstwa, gdzie osoby homoseksualne zmuszane są do przyznawania się do swojej orientacji, co jest równoznaczne ze zdyskwalifikowaniem ich z możliwości oddania krwi – właśnie takie przypadki były najczęściej podawane przez respondentów jako przykład nierównego traktowania.

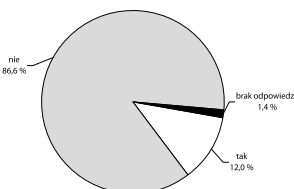
Bardzo niepokojącymi są przypadki dyskryminacji w punktach Honorowego Krwiodawstwa, gdzie osoby homoseksualne zmuszane są do przyznawania się do swojej orientacji, co jest równoznaczne ze zdyskwalifikowaniem ich z możliwości oddania krwi

Czy w 2002 roku doświadczyłaś(eś) dyskryminacji z powodu Twojej orientacji seksualnej w służbie zdrowia lub ośrodkach medycznych?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
3,5%	94,1%	2,4%
(15 osób)	(400 osób)	(10 osób)

Dwanaście procent respondentek i respondentów (51 osób) podało, że doświadczyło dyskryminacji w innych służbach lub miejscach użyteczności publicznej

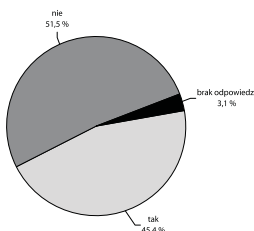

C. Dyskryminacja w innych służbach publicznych

Dwanaście procent respondentek i respondentów (51 osób) podało, że doświadczyło dyskryminacji w innych służbach lub miejscach użyteczności publicznej. Osoby badane jako miejsca dyskryminacji najczęściej wymieniały bary, kluby i środki komunikacji miejskiej. Jednocześnie prawie połowa badanych ukrywała w tych miejscach swoją orientację seksualną, aby uniknąć dyskryminacji.

Czy w 2002 roku doświadczyłaś(eś) dyskryminacji ze względu na Twoją orientację seksualną w urzędach publicznych/miejscach publicznych (np. bary, kluby, sklepy, środki komunikacji miejskiej, taksówki, plaże)?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
12%	86,6%	1,4%
(51 osób)	(368 osób)	(6 osób)

Czy ukrywałaś(eś) swoją orientację seksualną w tych miejscach, obawiając się dyskryminacji?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
45,4%	51,5%	3,1%
(193 osób)	(219 osób)	(13 osób)

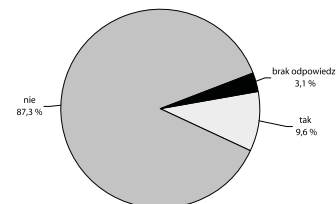
Jedna dziesiąta ankietyowanych podała, że w 2002 roku doświadczyła dyskryminacji w Kościele

3.8. Dyskryminacja w Kościele

Jedna dziesiąta ankietyowanych podała, że w 2002 roku doświadczyła dyskryminacji w Kościele. Duża część tej grupy jako przykład dyskryminacji podaje publiczne wypowiedzi księży i hierarchów Kościoła podczas kazań oraz innych wystąpień.

Czy w 2002 roku doświadczyłaś(eś) osobiście jakiegokolwiek dyskryminacji z powodu swojej orientacji seksualnej podczas bezpośredniego kontaktu z przedstawicielami Kościoła?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
9,6%	87,3%	3,1%
(41 osób)	(371 osób)	(13 osób)

Badani przytaczali przypadki agresji słownej podczas spowiedzi, odmowę udzielenia rozgrzeszenia czy potępienie w związku z zamieszkiwaniem ze swoją/swoim partnerką/partnerem. Wymieniano również dyskryminujące zachowania księży i katechetów podczas lekcji religii (nazywanie homoseksualizmu zboczeniem i chorobą).

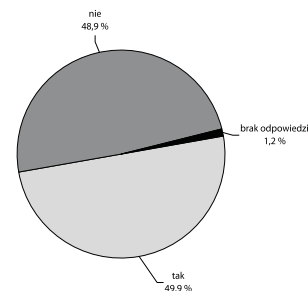
3.9. Związki partnerskie

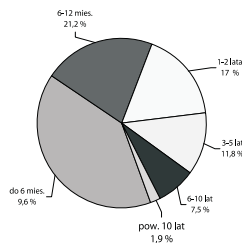
Podczas badania w 2002 roku zadano pytanie dotyczące nastawienia respondentów do związków partnerskich oraz ewentualnych uregulowań prawnych, które powinny zostać wprowadzone w naszym kraju. Bardzo pozytywnym zaskoczeniem jest fakt, że prawie połowa respondentek i respondentów w czasie wypełniania ankiety była w stałym związku partnerskim. Ponad 36% z nich mieszkło ze swoją/swoim partnerką/partnerem. Niespełna 6% wychowywało wspólnie dziecko, a prawie 33% ankietowanych (także nie będących w związku) planowało w przyszłości wychowywać dziecko ze swoją/swoim partnerką/partnerem. Prawie 76% ankietowanych gotowych było zawrzeć z obecną/obecnym lub przyszłą/przyszłym partnerką/partnerem związek legalizujący ich status.

Prawie połowa respondentów w czasie wypełniania ankiety była w stałym związku partnerskim

Czy jesteś obecnie w stałym związku z osobą tej samej płci?

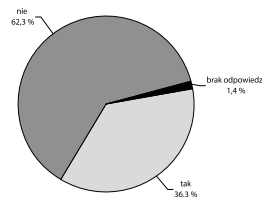
Tak	Nie	Brak odpowiedzi
49,9%	48,9%	1,2%
(212 osób)	(208 osób)	(5 osób)

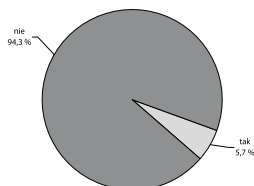
Jak długo trwa Twój związek?

Czas	Liczba wskazań	Procent wskazań
do 6 miesięcy	84	39,6%
6—12 miesięcy	45	21,2%
1—2 lata	36	17%
3—5 lat	25	11,8%
6—10 lat	16	7,5%
powyżej 10 lat	4	1,9%

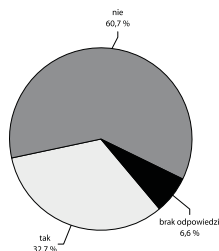
Czy mieszkasz razem ze swoją partnerką/partnerem?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
36,3%	62,3%	1,4%
(77 osób)	(132 osoby)	(3 osoby)

Czy wychowujecie razem dziecko?

Tak	Nie
5,7%	94,3%
(12 osób)	(200 osób)

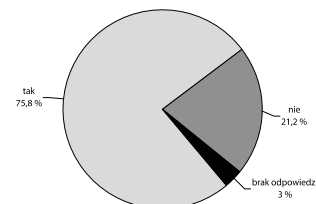
Czy w przyszłości planujesz wychowywać dziecko z Twoim obecnym lub przyszłym partnerem?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
32,7%	60,7%	6,6%
(139 osób)	(258 osób)	(28 osób)

Respondentki i respondenci zdecydowanie opowiadają się za wprowadzeniem uregulowań prawnych umożliwiających parom jedнопłciowym rejestrowanie swych związków – 95% ankietowanych postuluje możliwość prawnego potwierdzenia faktu bycia w związku i korzystania z udogodnień socjalnych.

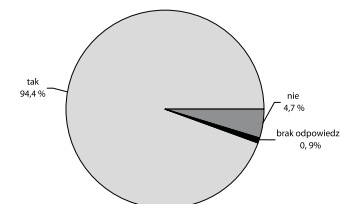
Czy gdyby istniała taka możliwość zawarł(a)byś związek partnerski z Twoim obecnym lub przyszłym partnerem?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
75,8% (322 osób)	21,2% (90 osób)	3% (13 osób)

Czy uważasz, że powinny zostać wprowadzone uregulowania, pozwalające zawierać związek rejestrowany osobom tej samej płci?

Tak	Nie	Brak odpowiedzi
94,4% (401 osób)	4,7% (20 osób)	0,9% (4 osób)

Respondentki i respondenci najczęściej chcieliby, aby uregulowania te przybrały formę małżeństwa cywilnego zawieranego w USC (226 wskazań) lub rejestrowanego partnerstwa – konkubinatu (167 wskazań). Rozwiązania te powinny umożliwić parom jedнопłciowym prawo do dziedziczenia po zmarłym partnerze (360 wskazań), możliwości wspólnego opodatkowania (356 wskazań) i prawo do renty po zmarłym partnerze (348 wskazań).

Jedynie 37,2% ankietowanych (158 osób) chciałoby możliwości adopcji dzieci przez pary jedнопłciowe. Przeciwno takiemu rozwiązaniu było 58,4% respondentów (248 osób). Podobnie z automatyczną adopcją dziecka po zmarłym partnerze. Rozwiązanie takie poparło 37,2% respondentek i respondentów (158 osób), przeciwnego zdania było 58,1% (247 osób) badanych.

Jaką formę prawnego rozwiązania rejestracji związków partnerskich preferujesz?

	Liczba wskazań	Procent wskazań
małżeństwo cywilne zawierane w USC	226	53,6%
rejestrowane partnerstwo tylko dla osób tej samej płci	95	22,4%
małżeństwo religijne zawierane w kościele	47	11,1%
rejestrowane partnerstwo – konkubinatu – dla par jedno- i różнопłciowych	167	39,3%

Jakie regulacje chciał(a)byś by zawierał oficjalny związek pomiędzy osobami tej samej płci?

	Liczba wskazań	Procent wskazań
możliwość wspólnego opodatkowania się	356	83,8%
prawo do renty po zmarłym partnerze	348	81,9%
adopcja dzieci jak pary heteroseksualne	158	37,2%
prawo do dziedziczenia po partnerze	360	84,7%
automatyczna adopcja dzieci po zmarłym partnerze	158	37,2%

4. Dyskryminacja w życiu publicznym i społecznym

4.1. Kościół

Silna pozycja homofobicznego Kościoła katolickiego w polskim społeczeństwie wpływa na stosunek do osób homoseksualnych. Mimo skandali obyczajowych związanych z homoseksualnymi praktykami księży, Kościół uciszając skandale, ciągle atakuje lesbijki i gejów. Sytuacji nie zmieniła nawet afera z abp Paetzem, który molestował seksualnie kleryków wykorzystując swoje stanowisko. Sprawa ta, podobnie jak inne tego typu, nie doczekała się rozwiązania mimo presji ze strony liberalnego nurtu środowisk katolickich. Pod presją władz kościelnych, klerycy składający obciążające abp Paetza zeznania wycofali swoje zarzuty, a sprawa została wyciszona.

Ksiądz Józef Augustyn, jezuita, teolog, w wywiadzie dla dziennika „Rzeczpospolita” nr 49 z 27. lutego 2002 roku: *„Po prostu wówczas [w XIX i na początku XX wieku] rodziny były zdrowe, jasno określone były role ojca i matki. Środowisko męskie nie rodzi homoseksualizmu. Homoseksualizm to zachwiany stosunek do własnej męskości, którego źródłem jest zachwiana relacja do ojca i matki. To ona rodzi dezorientację w stosunku do swojej osoby. Taki człowiek nie wie, kim jest jako mężczyzna, i przez sklejenie się z drugim mężczyzną chciałby się tego dowiedzieć. Ale to jest droga donikąd, bo nie można wzmocnić swojej męskości, klejąc się do drugiego mężczyzny. (...) Zachowania homoseksualne to jest materia grzechu”*.

Ksiądz Henryk Zieliński, komentator pielgrzymki papieskiej w Telewizji Puls; „Tygodnik Solidarność” nr 36, 6. września 2002 roku: *„Widmo wolności posuniętej do absurdu ciąży nad całą Europą. Przykładem jest nazywanie związków homoseksualnych małżeństwami, zgoda na adopcję dzieci przez pary homoseksualne – bez liczenia się z prawami dziecka, aborcja i eutanazja czy próby klonowania człowieka.”*

Ksiądz Józef Augustyniak, jezuita, teolog, „Głos Pomorza” z 23. marca 2002 roku: *„Kościół nie rodzi homoseksualizmu. Każdy psycholog wie, że po dwudziestym roku życia niemożliwa jest zmiana orientacji seksualnej, nawet pod wpływem jakichś przypadkowych doświadczeń. Orientacja seksualna tworzy się w bardzo wczesnym okresie dzieciństwa i młodości. (...) Terapia może uwolnić od obaw, lęków, natomiast zmiana skłonności homoseksualnych na heteroseksualne bywa zwykle bardzo trudna. Skłonności homoseksualne stają się wówczas krzyżem, który trzeba dźwigać”*.

Jarosław Gowin, redaktor naczelny katolickiego miesięcznika „Znak”; „Rzeczpospolita” z 3. kwietnia 2002 roku: *„Przypadek arcybiskupa Paetza zmusza do postawienia pytania o skalę homoseksualizmu w Kościele polskim. Brak na ten temat miarodajnych danych, wydaje się jednak, że skala zjawiska nie jest duża. Problemem jest jednak nie tyle skala, ile pytanie, czy aby nie mamy do czynienia z rodzajem homoseksualnego lobby. Nie chodzi rzecz jasna o żaden „spisek”, ale o samorzeczną wspólnotę wrażliwości, wartości, a także interesów”*.

Biskup Tadeusz Pieronek, rektor Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, komentując pomysł legalizacji związków osób tej samej płci w Polsce; cytując za artykułem Zofii Wojtkowskiej „Opuszczmy czerwone sztandary”; „Newsweek” nr 25 z 23. czerwca 2002 roku: *„Jeśli takiego postępu oczekujemy po wejściu do Unii Europejskiej, to z pewnością nie będzie on służył Polsce”*.

Ksiądz Andrzej Józwiak definiując homoseksualizm na łamach „Gazety Olsztyńskiej” z 12. kwietnia 2002 roku: *„O ciężkości zła homoseksualizmu świadczy fakt, że zaliczony on jest, obok bratobójstwa, ucisku sierot, wdów ubogich oraz odmowy należnej zapłaty, do tzw. grzechów wołających o pomoc do nieba”*.

4.2. Media

Porównując stosunek polskich mediów do problemów mniejszości seksualnych na przestrzeni kilku lat stwierdzić można, że media coraz obiektywniej traktują ten temat. Dzięki coraz większej ilości obiektywnych artykułów, wywiadów, audycji radiowych i telewizyjnych obalane są mity dotyczące osób homo-, bi- i transseksualnych. Ciągłe jednak do dyskryminacji mniejszości seksualnych nawołują media prawicowe.

Jacek Łęski, dziennikarz Radia Plus i „Gazety Polskiej” komentując zachowanie prezydenta Kwaśniewskiego i premiera Leszka Millera podczas ostatniej pielgrzymki papieża do Polski; „Gazeta Polska” nr 35 z 28. sierpnia 2002 roku: *„Czy pan prezydent pamiętając to, co mówił w obecności Papieża, na przykład odmówi podpisania ustawy przewidującej legalizację małżeństw homoseksualnych? Czy zwykli wyborcy widzą, jak całe polityczne towarzystwo chce upiec swoją choćby niewielką pieczeń przy papieskim ognisku? Czy, gdy Papieża nie będzie w Polsce, znów prezydent będzie podpuszczał jakiegoś kolegę, by dla hery pobłogosławił Ziemię Kaliską?”*.

Grzegorz Eberhardt o książce Krystiana Lupy „Labirynt” w artykule „Bardzo głośna nagroda” o książkach nominowanych do nagrody literackiej NIKE 2002; „Tygodnik Solidarność” nr 42 z 18. października 2002 roku: *„Nie wiem, czy sam Lupa jest homoseksualistą, ale jego narrator na pewno. I to strasznie zatwardziałym, ba! dumnym ze swego zboczenia. Ostentacyjnie dumnym! Także pewnym swej wyższości (wyróżnienia?!) nad tymi kalekami, co nic – tylko by kobity kochał”*.

Jan Kowalski komentując wypowiedź posła Piotra Gadzinowskiego, który stwierdził, że politycy nie powinni wstydzić się swojej orientacji seksualnej; „Nasz Dziennik” 117 z 21. maja 2002 roku: *„Z pewnością w niczym homoseksualistom, w tym również politykom, nie pomoże to, że będą przedstawiać się jako normalni. A gdyby nawet, to czy z faktu, że ktoś się deklaruje jako heteroseksualny musi wynikać, że nie jest zboczeńcem?”*.

Mariusz Korzusa, dziennikarz „Super Ekspresu” 18. lutego 2002 w tekście krytykującym projekt legalizacji związków homoseksualnych przez SLD: *„Ludzie w naszym województwie nie mają co do garnka włożyć, a ona tam w Warszawie zajmuje się pedałami. Jeszcze za to dostaje 10 tysięcy złotych miesięcznie. To przecież się w głowie nie mieści. Niech pedały i lesbijki płacą jej pensję, a nie my, podatnicy”*.

Piotr Krakowski na łamach „Naszego Dziennika” z 28. marca 2002 roku komentując wypowiedź minister Izabeli Jarugi-Nowackiej w sprawie adopcji dzieci przez pary homoseksualne: *„Świat dziecka, które będzie miało to w „domu” homoseksualistów, będzie światem postawionym na głowie. A to nie sprzyja rozwojowi. Problem tkwi w tym, że pełnomocnik rządu do spraw równego statusu kobiet i mężczyzn nie interesuje się statusem dziecka. Zasadnicze pytanie nie brzmi: co zrobić z dziećmi w takiej sytuacji ale co zrobić z rodzicami cierpiącymi na anomalie psychoseksualne. Dlaczego mamy skazywać dzieci na dostosowanie się do niepoczytalnych wybryków rodziców? Myślę, że sprawą wypowiedzi minister Jarugi-Nowackiej powinien się zająć Rzecznik Praw Dziecka”*.

4.3. Polityka

Wydarzenia związane z poznańskim abp Paetz'em (ujawniona została informacja na temat molestowania przez biskupa młodych kleryków) oraz kandydowaniem do Rady Warszawy pierwszego w Polsce polityka-homoseksualisty zmusiły partie polityczne oraz wielu polityków do deklaracji ich poglądów wobec osób homoseksualnych.

Okazało się, że większość partii prawicowych ma negatywny stosunek do lesbijek i gejów. Niezmiennie obraźliwe i dyskryminujące osoby homoseksualne wypowiedzi padają ze strony polityków partii nacjonalistycznych – Liga Polskich Rodzin (LPR), Ruch Katolicko-Narodowy (RKN). Przedstawiciele tych partii nie wahają się określać osób homoseksualnych, podczas wypowiedzi publicznych, jako „zboczeńców” czy „dewiantów”. Wykluczają także możliwość wprowadzania jakichkolwiek zmian prawnych, mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji osób homoseksualnych i biseksualnych, nie wspominając o legalizacji związków homoseksualnych. Partie te protestują także przeciwko wprowadzaniu do prawodawstwa polskiego rozwiązań mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną w miejscu pracy (dyrektywy 78/EC/2000 i 43/EC/2000), do czego Polska została zobowiązana przez Komisję Europejską przed akcesją do Unii Europejskiej.

Partie takie jak Prawo i Sprawiedliwość (PiS) i Platforma Obywatelska (PO), mające charakter centroprawicowy, postrzegane w społeczeństwie jako nowoczesne i otwarte, również w sposób bezpośredni dyskryminują homoseksualistów. Ich przedstawiciele w wypowiedziach publicznych na temat osób homoseksualnych nie używają słów powszechnie uznawanych za obraźliwe, jednak z tonu ich wypowiedzi wynika, że traktują tę orientację seksualną jako wynaturzenie, zagrożenie dla rodziny, potępiając „obnoszenie się” z własną orientacją seksualną. Wykluczają oni możliwość legalizacji związków partnerskich, natomiast nie odrzucają w otwarty sposób możliwości wprowadzenia zapisów prawa zakazujących dyskryminacji. Ugrupowania te akceptują wprowadzenie do prawodawstwa polskiego rozwiązań mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną w miejscu pracy (dyrektywy 78/EC/2000 i 43/EC/2000), jednak z wypowiedzi polityków tych partii wynika, że akceptacja ta spowodowana jest obowiązkiem implementacyjnym, narzuconym przez Komisję Europejską.

Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) wystawił w wyborach po raz pierwszy kandydata, który jest otwartym gejem. Politycy SLD często wypowiadali się pozytywnie i kompetentnie na temat osób homoseksualnych. Ugrupowanie

nie odrzuca możliwości legalizacji związków osób tej samej płci, jak również wprowadzania zmian prawnych mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną. Niestety deklaracje te nie znajdują przełożenia na konkretne działania.

Samoobrona, ugrupowanie ludowo – populistyczne, podobnie jak SLD, nie odrzuca możliwości legalizacji związków osób tej samej płci, jak również wprowadzania zmian prawnych mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną.

Odpowiedź Stanisława Gudzwoskiego, kandydata na prezydenta Zielonej Góry z ramienia Ligi Polskich Rodzin, na pytanie, czy przedstawiciele mniejszości seksualnych znajdują się na listach wyborczych LPR; Gazeta Lubuska nr 221 z 21–22 września 2002 roku: *„Przecież wiadomo, że to zboczenie.”*

Profesor Mirosław Nazar z UMCS w Lublinie w rozmowie poświęconej prawom jakie powinny przysługiwać konkubentom, odpowiada na pytanie *„Na co mogą liczyć osoby homoseksualne obojga płci?”*; „Kurier Lubelski” nr 221 z 20. września 2002 roku: *„Rzeczywiście to jest problem. Znow się odwołam do Konstytucji, która chroni małżeństwo, ale tylko jako związek kobiety i mężczyzny. O ile dwojgu konkubentom domagającym się zrównania w prawach z małżonkami można powiedzieć: weźcie ślub, o tyle dwóm gejom czy dwóm lesbijkom takiej rady dać nie można”.*

Lech Kaczyński, poseł (PiS), kandydat na prezydenta Warszawy, odpowiadając na pytanie, czy zaakceptowałby na stanowisku wiceprezydenta osobę otwarcie przyznającą się do homoseksualizmu; „Życie Warszawy” nr 240 z 14. października 2002 roku: *„Osoby, która demonstruje taką orientację, nie zaakceptowałbym. Za demonstrowanie uważam np. publiczne głoszenie homoseksualizmu czy udział w imprezach gejowskich. Natomiast zaakceptowałbym takiego współpracownika, gdybym wiedział o takiej jego orientacji, a on by się z nią publicznie nie obnosił. Ta, powiedzmy, daleko idąca odmienność dotyczy pewnego procentu mężczyzn od tysięcy lat. Jestem przeciw ich dyskryminacji, ale nie uważam, że politycy-homoseksualiści powinni rozgłaszać wszem i wobec o niezbyt szczęśliwym przypadku, który ich spotkał”.*

Henryk Dzido, kandydat na prezydenta Warszawy z ramienia Samoobrony, odpowiadając na pytanie, czy zaakceptowałby na stanowisku wiceprezydenta osobę otwarcie przyznającą się do homoseksualizmu; „Życie Warszawy” nr 240 z 14. października 2002 roku: *„Dla nas, normalnych, to anomalia. Ale wiceprezydentem u mnie mógłby być homo. Niech liczą się kompetencje, a nie to, że ktoś jest homoseksualistą, leworęczny albo śniady. No... chyba żeby ten wiceprezydent obnosił się ze swoim homoseksualizmem po mieście. Na to się nie zgodzę!”.*

Roman Giertych, lider Ligi Polskich Rodzin, o legalizacji związków homoseksualnych w krajach UE; „Przegląd” nr 44 z 4. listopada 2002 roku *„Przyczyną legalizacji w krajach Unii Europejskiej było to, że prominentni politycy również w sferach rządowych chcieli zalegalizować swoje związki”*.

Zygmunt Wrzodak, poseł Ligi Polskich Rodzin; „Życie Warszawy” nr 111 z 14. maja 2002 roku: *„Politycy jak najbardziej powinni się ujawniać. Niech ludzie wiedzą, na kogo głosują. W poprzednim parlamencie był klub homoseksualistów, działający w sposób tajny. Było tam 15 posłów praktycznie ze wszystkich partii, od SKL, wchodzącego w skład AWS, po Unię Wolności i SLD. Tworzyli bardzo silne lobby, które miało wpływ na władzę wykonawczą. Nie ujawnię jednak kto tam był, bo nie mam na to papierów. W obecnym Sejmie jest mniej takich posłów, z moich obserwacji wynika, że 5—8 osób. Tacy dziwni ludzie kręcą się głównie w SLD, ale na razie nie słyszałem, by stworzyli lobby jak w poprzednim parlamencie. Gdyby jakiś parlamentarzysta z Ligi Polskich Rodzin ujawnił, że jest homoseksualistą, to oczywiście zostałby wykluczony z partii, ponieważ klóci się to z naszymi wartościami”*.

Władysław Ortyl, wicemarszałek województwa podkarpackiego, odnośnie możliwości składania projektów na środki pomocowe z Unii Europejskiej przez organizacje gejowsko-lesbijskie; rzeszowskie „Nowiny” z 10. kwietnia 2003 roku: *„Projekty organizacji mniejszości seksualnych w naszym regionie nie mają szans na zatwierdzenie”*.

Jerzy Kącki, pełnomocnik Ligi Polskich Rodzin w powiecie mławskim. Protest podpisany przez 506 mieszkańców, publikowany w „Naszym Dzienniku” z 9 kwietnia 2002 roku: *„Zwracamy się ze stanowczym protestem wobec przyjętego przez Pana rząd i parlamentarzystów SLD kierunku działań godzącego w podstawy – zarówno ekonomiczne, jak i moralne – funkcjonowania polskich rodzin. (...) Stanowczo protestujemy przeciw planowanym działaniom, zmierzającym do liberalizacji ustawy o ochronie życia poczętego, jak też zamiarom legalizacji konkubinatu i związków homoseksualnych. Są to działania wprost antyrodzinne i sprzeczne z prawem Bożym, którego katolicka większość społeczeństwa przestrzega. Oczekujemy od rządu i parlamentarzystów koalicji zaniechania działań szkodliwych i antyrodzinnych, a oczekujemy podjęcia trudu umacniania i budowania Polski silnej zarówno gospodarczo, jak i moralnie, z poszanowaniem chrześcijańskich korzeni Narodu”*.

Bogdan Pęk, poseł PSL w wypowiedzi dla PAP, dotyczącej legalizacji konkubinatów par homoseksualnych; 15. lutego 2002 roku : *„Największe imperia upadały wówczas, kiedy następował rozkład moralny. Legalizacja konkubinatu homoseksualnego jest szczytem rozkładu moralnego. (...) Zdrowe społeczeństwo nie może się opierać na konkubinatach homoseksualnych wychowujących dzieci”*.

Zyta Gilowska, posłanka Platformy Obywatelskiej, w wypowiedzi dla PAP, dotyczącej legalizacji konkubinatów par homoseksualnych; 15. lutego 2002 roku: *„Zdecydowanie nie. My przyjęliśmy deklarację ideową, która wyraźnie opowiada się przeciwko tego rodzaju pomysłom. (...) Jeśli chodzi o pary homoseksualne, mnie to po prostu śmieszy. Ja jestem bardzo mało politycznie poprawna. Uważam, że małżeństwo jest związkiem osób płci przeciwnej, konkubinaty również. Jeżeli ludzie tej samej płci przyjaźnią się, sympatyzują ze sobą, nie widzę powodu, dla którego mieliby iść do urzędu stanu cywilnego, zakładać obrączki i dostawać wiankę”*.

Lech Kaczyński, poseł Prawa i Sprawiedliwości w wypowiedzi dla PAP, dotyczącej legalizacji konkubinatów par homoseksualnych; 15. lutego 2002 roku: *„Być może chodzi tu o socjaldemokratyczną, lewicową poprawność polityczną. To oczywiście, że jesteśmy przeciw, i gdyby ten projekt trafił pod obrady Sejmu, to zagłosujemy przeciw. (...) Legalizacja tego rodzaju związków niczemu dobremu nie służy”*.

Ewa Kopacz, posłanka Platformy Obywatelskiej, komentując fakt kandydowania Roberta Biedronia z SLD, szefa Kampanii Przeciw Homofobii w wyborach do Rady; „Echo Dnia” z 16. września 2002 roku: *„Nasze społeczeństwo jest tradycyjne. Inność nie może liczyć na poparcie i tolerancję. Ten pan wyznaniem o homoseksualizmie raczej sobie zaszkodził, niż pomógł. Moim zdaniem, nie powinien on sprawować żadnych funkcji publicznych i kandydować w wyborach”*.

5. Problematyka orientacji seksualnych w przepisach prawa

Art. 32 Konstytucji nie spełnia swojej roli w odniesieniu do mniejszości homoseksualnych

Jeszcze do połowy 2002 roku, polskie prawo w ogóle nie zajmowało się kwestią mniejszości homoseksualnych – ochroną ich praw, ochroną przed dyskryminacją, wyrównywaniem ich szans w życiu publicznym i społecznym. Do tego czasu, w żadnym polskim akcie prawnym nie występowały takie sformułowania jak: **orientacja seksualna, mniejszości seksualne, homoseksualizm.**

Obowiązująca od 1997 roku Konstytucja w art. 32 stanowi, że *„Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny”*. Uważano, że taki ogólny zapis będzie chronił wszystkich obywateli z równą mocą. Jednakże, rzeczywistość pokazała, że art. 32 Konstytucji nie spełnia swojej roli w odniesieniu do mniejszości homoseksualnych – nie ma bowiem on przełożenia na uchwalanie ustaw zwykłych oraz wydawania rozporządzeń, które dokładniej regulowałyby położenie prawne polskich gejów i lesbijek.

Pierwszym aktem prawnym, w którym pojawiło się sformułowanie „orientacja seksualna”, była nowela do rozporządzenia z 25. czerwca 2002 roku o Pełnomocniku ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Rada Ministrów powierzyła Pełnomocnikowi takie zadania jak:

- promowanie;
- inicjowanie;
- realizowanie;
- koordynowanie rządowych programów mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną.

Pełnomocnik realizuje ww. zadania poprzez inspirowanie i wspieranie działalności grup, organizacji i środowisk działających na rzecz zwalczania dyskryminacji. Pełnomocnikowi przyznano także prawo do inicjowania, opiniowania oraz opracowywania aktów prawnych i innych dokumentów rządowych, mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji. Pełnomocnik zajmuje się również upowszechnianiem wiedzy na temat dyskryminacji i jej przejawów oraz metod jej przeciwdziałania.

Jednym z głównych zadań Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn jest przygotowanie utworzenia urzędu administracji publicznej do spraw przeciwdziałania dyskryminacji z powodu rasy, pochodzenia etnicznego, religii i przekonań, wieku oraz orientacji seksualnej.

Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn opracował projekt ustawy o Generalnym Inspektorze ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji. Utworzenie ww. urzędu jest zgodne z wymogami europejskiego prawa wspólnotowego, w szczególności z dyrektywami: 43/2000/WE Rady Unii Europejskiej z dnia 20. czerwca 2000 roku i 78/2000/WE Rady Unii Europejskiej z dnia 27. listopada 2000 roku w sprawie ustanowienia ogólnych ram równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu. Urząd ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji będzie miał za zadanie przestrzeganie zakazu dyskryminacji, wspierał osoby dyskryminowane, także w postępowaniu przed sądami i w sporach z instytucjami i urzędami. Projekt ustawy o Generalnym Inspektorze ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji zawiera definicje dyskryminacji pośredniej i bezpośredniej, a także regulacje w myśl których osoba skarżąca się na dyskryminację zobowiązana będzie jedynie wskazać fakty, na podstawie których można przypuszczać, że zaistniała sytuacja dyskryminacji. Ciężar udowodnienia, że dyskryminującego zachowania nie było, spoczywać będzie na osobie lub instytucji, wobec której zarzut taki wysunięto. Projekt ustawy o powołaniu Generalnego Inspektora ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji zaprezentowany został środowisku mniejszości seksualnych na specjalnej konferencji w Urzędzie Prezesa Rady Ministrów w grudniu 2002 roku.

Z inicjatywy Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, 20. grudnia 2002 roku znowelizowano ustawę o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, gdzie znalazły się zapisy o przeciwdziałaniu dyskryminacji na rynku pracy ze względu na orientację seksualną. W ustawie zawarto regulację, że: *„Informując o wolnych miejscach zatrudnienia lub miejscach przygotowania zawodowego, pracodawcy nie mogą formułować wymagań dyskryminujących kandydatów ze względu na orientację seksualną”*.

Wprowadzono również zapis, że agencje pośrednictwa pracy, agencje doradztwa personalnego oraz agencje pracy tymczasowej nie mogą dyskryminować ze względu na orientację seksualną osób, które poszukują zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej.

W noweli do ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu zawarto przepisy karne w postaci grzywnien, dla pracodawców i prowadzących agencje zatrudnienia dyskryminujących kandydatów na pracowników ze względu na orientację seksualną. Karę grzywny określono na kwotę nie niższą niż 3000 PLN.

Wartym podkreślenia jest fakt, że ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu w jej brzmieniu z grudnia 2002 roku, jest pierwszym aktem prawnym w randze ustawy, który zawiera regulacje antydyskryminacyjne ze względu na orientację seksualną.

W Sejmie RP od połowy 2002 roku trwają prace nad zmianami w kodeksie pracy, zakazującymi m.in. dyskryminacji ze względu na orientację seksualną. Zakaz obejmuje proces rekrutacji, awansu zawodowego, rozwiązania stosunku pracy oraz świadczeń socjalnych dla par nieformalnych jedno- i dwupłciowych. Oznacza to, że każda osoba, która poczuje się dyskryminowana w miejscu pracy z powodu swojej orientacji seksualnej, będzie mogła dochodzić swoich praw przed sądem.

Pomimo wymogów nałożonych na Polskę przez Komisję Europejską w dostosowaniu polskiego ustawodawstwa do regulacji wspólnotowych, zapisy antydyskryminacyjne w 2002 roku w kodeksie pracy jeszcze się nie znalazły.

Ostatnim aktem prawnym w systemie ustawodawstwa polskiego, który zawiera regulacje dotyczące homoseksualizmu jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. W części poświęconej szkołom ponadpodstawowym, odnoszącej się do przedmiotu „Wychowanie do życia w rodzinie”, zawarto zapis, iż przedmiotem nauczania jest m.in. zagadnienie zakłóceń i trudności w osiąganiu tożsamości płciowej, istocie homoseksualizmu oraz prawdopodobnych przyczyn kształtowania się orientacji seksualnej. Rozporządzenie zawiera regulacje, w myśl, której treścią nauczania ma być również zagadnienie tolerancji wobec odmienności, także seksualnych.

6. Rekomendacje

Po przeanalizowaniu zebranego materiału pragniemy rekomendować, odnośnym władzom Rzeczypospolitej Polskiej, podjęcie następujących działań, mających na celu pozytywną kohabitację środowiska osób homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych oraz reszty społeczeństwa:

Związki partnerskie – zważywszy na to, iż ponad 94% respondentek i respondentów opowiada się za umożliwieniem parom jedнопłciowym prawnego uregulowania swego statusu oraz na fakt, że w wielu krajach europejskich wprowadzono już podobne rozwiązania legislacyjne, wzywamy odnośnie Władze RP do wprowadzenia możliwości rejestrowania związków partnerskich (konkubinatów) pomiędzy osobami tej samej płci. Uchwalenie takich regulacji winno być połączone z kampanią informacyjną, promującą postawę tolerancji wobec osób homoseksualnych. Doskonałym punktem wyjścia może być projekt Ustawy o Rejestrowanych Związkach Partnerskich, przygotowany przez senator Marię Szyszkowską.

Przeciwdziałanie przemocy – należy z całą surowością prawa karać osoby dopuszczające się przemocy fizycznej i psychicznej wobec osób homoseksualnych, biseksualnych i transseksualnych. Koniecznym wydaje się intensyfikowanie działań mających na celu skłonienie osób homoseksualnych, cierpiących w wyniku takiej przemocy, do zgłaszania tego faktu Policji. Należy pamiętać o zapewnieniu homoseksualnym ofiarom przestępstwa właściwej opieki prawnej i należytnego traktowania.

Edukacja i media – należy rozpocząć działania, mające na celu rzetelne informowanie środowisk opiniotwórczych (przede wszystkim nauczycieli i studentów kierunków nauczycielskich oraz dziennikarzy) na temat samego zjawiska homoseksualizmu oraz problemów polskiej społeczności lesbijsko-gejowskiej. Wydaje się, iż budowanie postaw tolerancji wokół tego środowiska jest rzeczą nieodzowną we współczesnej Europie, zwłaszcza wobec faktu tegorocznej akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Zdrowie – należy przygotować personel medyczny w zakresie wiedzy na temat homoseksualizmu oraz rozważyć włączenie tejże tematyki do programów studiów lekarskich i pielęgniarskich.

7. Summary in English

The Report on Discrimination Based on Sexual Orientation in Poland for the Year 2002 was prepared by Warsaw Lambda Association and Campaign Against Homophobia. It is compiled of 425 surveys carried out in the largest Polish cities. Respondents reported incidents of physical and psychological violence, discrimination at the work place, discrimination in services and public life as well as in the Church. The surveyed were also asked to comment on their stance towards the possibility of registered same-sex partnerships.

Of the 425 surveyed, 284 were men, 128 women and 4 transsexual. Nine did not identify their gender. A majority of respondents, over 90%, were between the ages of 18 and 40 years old. 60% reside in large cities with over 500 thousand inhabitants. Approximately 3% live in rural areas. Over half of those surveyed have higher education or haven't yet finished higher education. Close to half of respondents were in stable partnerships at the time of filling out the survey.

Physical violence was experienced by 12.2% of those surveyed and mostly took the form of beatings, assaults and kicking. The assailants were more often unknown or family members. In 75% of the incidents of physical violence the victims refrained from informing the police. Psychological violence was experienced by 31.5% of those surveyed and mostly took the form of verbal attacks and threats. Similarly to the cases of physical violence, these incidents were carried out by unknown individuals and 85% of the victims refrained from informing the police.

Eight percent of those surveyed experienced discrimination at the work place; 3.5% had difficulties with their living situation because of sexual orientation and another 3.5% experienced discrimination in the health care system. Almost 10% claimed to have experienced discrimination within the Church.

Almost half of the respondents (49.9%) are in long-term relationships with 36% of those living with their partner. Close to 6% are raising children with

their partner and about 33% (including those who are not in a relationship) plan to raise children in the future with their life partner. Almost 76% surveyed were prepared to commit to a registered partnership with their current or future partner and over 9% felt that the Polish Republic ought to allow same-sex partners to enter registered partnerships. Respondents most often would like this registration to take the form of civil marriages or registered partnerships. The resolution should allow same-sex couples to file taxes in common and to inheritance and pension rights. Only 37.2% surveyed would like the right to adopt children for same-sex couples. 58.4% were opposed to such an option.

Kampania Przeciw Homofobii (KPH)
ul. Nowolipie 13/15, 00-150 Warszawa
 tel. (0) 602 212 631
 e-mail: info@kampania.org, www.kampania.org

Stowarzyszenie Lambda Warszawa
ul. Hoża 50/40, 00-682 Warszawa
 tel./ fax. (0-22) 628,52.22 (wt. - pt. 18:00 - 21:00)
 e-mail: warszawa@lambda.org.pl, www.lambda.org.pl

RAPORT O DYSKRYMINACJI – ANKIETA BADAWCZA ZA 2002 ROK

WPROWADZENIE

Niniejsze badanie prowadzone jest przez Stowarzyszenie Lambda Warszawa i Kampanię Przeciw Homofobii (KPH). Chcemy dzięki niej zebrać informacje na temat dyskryminacji osób homo- i biseksualnych w 2001 roku. Informacje te i powstały na ich podstawie raport zostaną przekazane mediom oraz władzom Rzeczypospolitej Polskiej i Unii Europejskiej. Raporty przygotowane przez nas w 2000 i 2001 roku spotkały się z dużym zainteresowaniem Rządu RP, Komisji Europejskiej i mediów w Polsce. Informacje, które zamieścisz w ankiecie, mogą przyczynić się do poprawy sytuacji osób homo- i biseksualnych w Polsce, gdyż znając skalę dyskryminacji będziemy mogli domagać się podjęcia działań w celu jej przeciwdziałania.

Prosimy Cię o wypełnienie poniższej ankiety, odpowiadając na zamieszczone w niej pytania poprzez zaznaczenie właściwej odpowiedzi lub opisanie konkretnego przypadku - w razie braku miejsca prosimy o użycie dodatkowych kartek. Jeśli jest to możliwe, prosimy abyś dołączył/a kopie dokumentów uwierzytelniających opisane przypadki dyskryminacji.

Jeżeli czujesz się dyskryminowany, potrzebujesz pomocy – skontaktuj się z nami: oferujemy pomoc psychologa, prawnika, Telefonu zaufania.

Stowarzyszenie Lambda Warszawa, ul. Hoża 50/40, 00-682 Warszawa, tel./ fax. (22) 628 52 22, warszawa@lambda.org.pl

Dziękujemy za szczere odpowiedzi i poświęcony czas!

Prosimy, przekonaj także swoich przyjaciół, aby wypełnili ankietę! Dodatkowe kopie prześlemy Ci gdy skontaktujesz się z nami; ankietę można również kopiować we własnym zakresie. Dostępna jest ona także w internecie: www.lambda.org.pl i www.kampania.org.

A N K I E T A

A - PRZEMOC FIZYCZNA I PSYCHICZNA

Przemoc fizyczna

1. Czy w 2002 roku doświadczyłaś/eś przemocy fizycznej dlatego, że jesteś albo podejrzewano, że jesteś osobą biseksualną lub homoseksualną? (Oprócz przemocy w miejscu pracy – znajduje się ona w rozdziale "Dyskryminacja w pracy")

☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 9)

2. Ile razy miały miejsce takie ataki?

☐ jeden raz ☐ dwukrotnie ☐ trzy lub więcej razy

3. Jaka formę przybrał(y) atak(i)?

☐ pobicie ☐ atak z bronią ☐ potrącanie, uderzenie albo kopnięcie ☐ inny

4. Kto był sprawcą ataku?

☐ członek rodziny ☐ kolega, znajomy ☐ bliski znajomy, przyjaciel ☐ sąsiad ☐ policja ☐ osoba Ci nieznana ☐ inna osoba-kto?

Proszę opisać to zdarzenie:

5. Czy powiadomiłaś/eś policję o ataku?

☐ tak (przejdź do pyt. 7) ☐ nie

6. Dlaczego nie powiadomiłaś/eś, policji? (proszę opisać i przejść do pyt. 9)

7. Jaka była reakcja policji?

☐ przyjazna ☐ neutralna ☐ wroga

8. Czy policja podjęła konkretne działania?

☐ tak ☐ nie

Przemoc psychiczna

9. Czy w 2002 roku doświadczyłaś/eś przemocy psychicznej (przemocy werbalnej (głosowej), graffiti na twój temat, wandalizmu, nienawistnych listów, grózb, szantażu itp.) dlatego, że wiadano albo podejrzewano, że jesteś osobą biseksualną lub homoseksualną? (Oprócz sytuacji przemocy w miejscu pracy – znajduje się ona w rozdziale "Dyskryminacja w pracy")

☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 17)

10. Ile razy miały miejsce te przypadki?

☐ jeden raz ☐ dwukrotnie ☐ trzy lub więcej razy

11. Jaką formę przybrało nękanie:

☐ werbalną (głosową) ☐ graffiti na Twój temat ☐ wandalizm ☐ nienawistne listy ☐ groźby ☐ szantaż ☐ inną-jaką?

12. Kto Cię niepokoił?

☐ członek rodziny ☐ kolega, znajomy ☐ bliski znajomy, przyjaciel ☐ sąsiad ☐ policja ☐ osoba Ci nieznana ☐ inni-kto?

Proszę opisać to zdarzenie:

13. Czy powiadomiłaś/eś policję o fakcie nękania?

☐ tak (przejdź do pyt. 15) ☐ nie

14. Dlaczego nie powiadomiłaś/eś policji? (proszę opisać i przejść do pyt. 17)

15. Jaka była reakcja policji?

☐ przyjazna ☐ neutralna ☐ wroga

16. Czy policja podjęła konkretne działania?

☐ tak ☐ nie

Unikanie przemocy i niepokojenia

17. Czy dopuszczałeś w 2002 roku całowanie albo trzymania się za ręce w miejscach publicznych z partnerką/em lub przyjaciółką/elem tej samej płci?

☐ tak (przejdź do pyt. 19) ☐ nie

18. Dlaczego nie dopuszczałeś/ę takiej sytuacji? (proszę opisać)

19. Czy w 2002 roku mówiłeś/ę lub dopuszczałeś/ę powiedzenie ludziom spoza kręgu bliskich o swojej orientacji seksualnej?

☐ tak (przejdź do pyt. 21) ☐ nie

20. Dlaczego nie dopuszczałeś/ę takiej sytuacji? (proszę opisać)

B - DYSKRYMINACJA W PRACY

21. Czy w 2002 roku pracowałeś/ę?

☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 26)

22. Czy w 2002 roku doświadczyłeś/ę jakiegokolwiek dyskryminacji w miejscu pracy (odmowy zatrudnienia, awansu, zwolnienia z pracy, a także agresji słownej, żartów, dokuczania, napastowania itp. ze strony współpracowników i/lub klientów) dlatego, że wiadano albo podejrzewano, że jesteś osobą homo- lub biseksualną?

☐ tak ☐ podejrzewam, że tak ☐ nie

Proszę opisać to zdarzenie:

23. Czy w 2002 roku czułeś/ę potrzebę ukrywania lub milczenia na temat Twojej orientacji seksualnej w miejscu pracy?

☐ tak, w niektórych pracach ☐ tak, w każdej z moich prac ☐ nie, nigdy (przejdź do pyt. 26)

24. Przed kim ukrywałaś/eś swoją orientację seksualną w pracy?

☐ klienci, interesanci ☐ pracodawcy, przełożeni ☐ inni pracownicy ☐ dzieci, młodzież ☐ inni – kto?

25. Dlaczego ukrywałaś/eś swoją orientację seksualną w miejscu pracy? (proszę opisać)

C – USŁUGI

26. Czy w 2002 roku miałaś/eś problemy związane z wynajmem, zakupem mieszkania z powodu Twojej orientacji seksualnej?

☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 28)

27. Jakiego typu były to problemy?

☐ odmowa dzierżawy, wynajmu, sprzedaży ☐ werbalne niepokoienie przez mieszkańców ☐ inne – jakie?

Proszę opisać to zdarzenie:

28. Czy ukrywałaś/eś Twoją orientację seksualną w stosunku do sąsiadów, dzierżawców lub najemców, ponieważ obawiałaś/eś się dyskryminacji?

☐ tak ☐ nie ☐ unikałam/em z innego powodu

29. Czy w 2002 roku doświadczyłaś/eś dyskryminacji z powodu Twojej orientacji seksualnej w służbie zdrowia lub ośrodkach medycznych?

☐ tak ☐ nie

Proszę opisać to zdarzenie:

30. Czy w 2002 roku doświadczyłaś/eś dyskryminacji ze względu na Twoją orientację seksualną w urzędach publicznych/ miejscach publicznych? (np. bary, kluby, sklepy, środki komunikacji miejskiej, taksówki, plaże)

☐ tak ☐ nie

Proszę opisać to zdarzenie/ zdarzenia i podać jego miejsce:

31. Czy ukrywałaś/eś Twoją orientację seksualną w tych miejscach, obawiając się dyskryminacji?

- ☐ tak ☐ nie ☐ unikałam/em z innego powodu

D – KOŚCIÓŁ

32. Czy w 2002 roku doświadczyłaś/eś OSOBIŚCIE jakiegokolwiek dyskryminacji z powodu swojej orientacji seksualnej podczas BEZPOŚREDNIEGO kontaktu z przedstawicielami Kościoła?

- ☐ tak ☐ nie

Proszę opisać to zdarzenie:

E – ZWIĄZKI REJESTROWANE

33. Czy jesteś obecnie w stałym związku z osobą tej samej płci?

- ☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 37)

34. Jak długo trwa Twój związek?

- ☐ mniej niż 6 mies. ☐ pow. 6 mies. – do 12 mies. ☐ 1 do 2 lat ☐ 3 do 5 lat ☐ 6 do 10 lat ☐ ponad 10 lat

35. Czy mieszkasz razem ze swoim partnerem/ partnerką?

- ☐ tak ☐ nie

36. Czy wychowujecie razem dziecko?

- ☐ tak ☐ nie

37. Czy w przyszłości planujesz wychowywać dziecko z Twoim obecnym lub przyszłym partnerem?

- ☐ tak ☐ nie

38. Czy gdyby istniała taka możliwość, zawarł(a)byś związek partnerski z Twoim obecnym lub przyszłym partnerem?

- ☐ tak ☐ nie

39. Czy uważasz, że powinny zostać wprowadzone uregulowania, pozwalające zawierać związek rejestrowany osobom tej samej płci?

- ☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 42)

40. Jakie regulacje chciał(a)byś by zawierał oficjalnie zawarty związek między osobami tej samej płci?

☐ możliwość wspólnego opodatkowania się	☐ prawo do dziedziczenia po partnerce/rze jak osoba bliska
☐ prawo do renty po zmarłym partnerze	☐ automatyczna adopcja dzieci po zmarłym partnerze
☐ adopcja dzieci jak pary heteroseksualne	☐ inne – jakie? (proszę wpisać)

41. Jaką formę prawnego rozwiązania rejestracji związków partnerskich preferujesz?

☐ małżeństwo cywilne (zawarte w USC)	☐ małżeństwo religijne (zawarte w kościele)
☐ rejestrowane partnerstwo <u>tylko</u> dla osób tej samej płci	☐ rejestrowane partnerstwo (konkubinaty) dla par jedno- i różnopłciowych
☐ inna forma – jaka? (proszę wpisać)	

METRYCZKA

42. Bardzo prosimy Cię o podanie danych do ewentualnego kontaktu. Posłuż nam do ewentualnej prośby o podanie dokładniejszych informacji na temat sytuacji opisanych w ankiecie. Możesz zaznaczyć niektóre pola. Podanie informacji nie jest obowiązkowe; będą one traktowane poufnie.

Imię i nazwisko (pseudonim):

Adres:

Telefon:

Adres e-mail:

44. Twoja orientacja seksualna

☐ lesbijka ☐ gej ☐ biseksualna kobieta ☐ biseksualny mężczyzna ☐ transseksualista K/M ☐ transseksualista M/K

45. Wiek:

☐ poniżej 18 l. ☐ 18-25 l. ☐ 26-40 l. ☐ 41-50 l. ☐ 51 – 60 l. ☐ powyżej 60 l.

46. Miejsce zamieszkania:

☐ wieś ☐ miasto do 20tys. ☐ miasto do 50tys. ☐ miasto do 100 tys. ☐ miasto do 500 tys. ☐ miasto do 1 mln ☐ miasto pow. 1 mln

47. Wykształcenie:

☐ podstawowe ☐ zawodowe ☐ niepełne średnie ☐ średnie ☐ niepełne wyższe ☐ wyższe

48. Czy Twoja rodzina lub jej część wie o Twojej orientacji seksualnej?

☐ tak ☐ nie (przejdź do pyt. 50)

49. Którzy członkowie Twojej rodziny wiedzą o Twojej orientacji seksualnej?

☐ matka ☐ ojciec ☐ rodzeństwo ☐ dziadkowie ☐ wujostwo/ kuzynostwo ☐ inni – kto?

50. Ilu Twoich heteroseksualnych przyjaciół wie o Twojej orientacji seksualnej?

☐ wszyscy ☐ większość z nich ☐ niektórzy ☐ żaden

DZIĘKUJEMY ZA WYPEŁNIENIE ANKIETY !

Stowarzyszenie Lambda Warszawa i Kampania Przeciw Homofobii już po raz trzeci oddają do Państwa dyspozycji „Raport o dyskryminacji ze względu na orientację seksualną w Polsce”. Dane zebrane w 2003 roku obrazują sytuację, która miała miejsce rok wcześniej.

Około 12% ankietowanych osób doświadcza ze względu na swą orientację seksualną przemocy fizycznej; ponad 30% przemocy psychicznej.

Prawie 70% respondentek i respondentów dokonało „coming-out'u” przed swą rodziną; ponad 90% przed przyjaciółmi.

Prawie połowa ankietowanych, w chwili odpowiadania na zadawane pytania, pozostawała w stałym związku partnerskim.

Prawie 95% chciałaby, aby Rzeczpospolita Polska wprowadziła regulacje umożliwiające parom jedнопłciowym zawieranie rejestrowanych związków.

Zachęcamy do lektury Raportu i włączenia się w działania na rzecz równouprawnienia lesbijek i gejów w Polsce!

www.warszawa.lambda.org.pl | www.kampania.org.pl